

УДК 154.4:351.745.5

Інна Олександрівна ШИНКАРЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЯКІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Відповідальність визначається як смислове утворення особистості, як загальний принцип співвіднесення (особистісної саморегуляції) мотивів, цілей та засобів життєдіяльності, що не зводиться до правил або кодексу правил поведінки.

Ключові слова: відповідальність, саморегуляція, моральна зрілість, ідентифікація особистості, позитивний імідж, громадська думка.

Професійна діяльність співробітника Національної поліції України є складною цілісною системою, яка виражається у повсякденному виконанні своїх функціональних обов'язків: захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства; у протидії злочинності, охороні громадського порядку, власності та для забезпечення громадської безпеки.

Психологічними аспектами позиціонування Національної поліції у соціумі на сучасному етапі є: публічна діяльність та авторитет Національної поліції, популяризація діяльності правоохоронних структур, створення їхнього позитивного іміджу у свідомості громадян, формування сприятливої громадської думки з метою утвердження власних позицій на засадах загальноприйнятих світових норм, притаманних будь-якому громадянському суспільству, довіра серед населення і ефективність професійної діяльності працівників усіх підрозділів Національної поліції. Тому питання відповідальності майбутніх працівників є особливо важливим [8, 9].

Проблемою відповідальності займалися багато вітчизняних і зарубіжних авторів. На рівні психологічного аналізу вона розглядається як одна з найбільш загальних якостей, як результат

«інтеграції всіх психічних функцій особистості і суб'єктивного сприймання навколишнього світу, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку, волі» [4, с. 19].

Ряд психологів [1, 3, 6] виділяє у відповідальності три компоненти: когнітивний, афективно-мотиваційний та діяльнісно-поведінковий (конативний). Перший компонент включає систему засвоєних особистістю знань про сутність відповідальності, зокрема її предмет, обов'язки, завдання, норми поведінки тощо та інстанцію відповідальності, знання своїх можливостей діяти певним чином і специфіку різних ситуацій поведінки тощо.

Другий компонент включає ієрархизовану систему смислів і мотивів соціально-відповідальної поведінки, а також емоційні переживання, пов'язані з предметом, інстанцією та ситуацією (задоволення – незадоволення, симпатія – антипатія, любов – ненависть тощо). Нарешті, третій компонент виявляється у виборі та реалізації певної лінії поведінки, конкретних вчинків, що впливають з норм відповідальності.

Дослідники [1, 2] виділяють в основному два головні критерії прийняття людиною відповідальності. По-перше, це узгодженість необхідності з бажаннями та потребами особистості, тобто завдання, обов'язок набувають для неї особистісного смислу. Саме останні є «основними констатуючими (твірними) одиницями особистості, безпосередньо визначають головні та відносно постійні ставлення людини до основних сфер життя – до світу, до інших людей, до самої себе» [2, с. 26].

Відповідальності неможна навчити, нею неможна оволодіти лише шляхом засвоєння тих чи інших правил і значень. Людина стає відповідальною в реальних життєвих ситуаціях та обставинах, які несуть у собі моральний конфлікт – сутичку різних смислових рівнів. Це передбачає включення механізмів смислотворення у процесі прийняття обов'язку.

По-друге, критерієм прийняття відповідальності є реалізація особистістю необхідного своїми силами, самостійно і згідно з вимогами, поставленими до самої себе. Для виконання обов'язку майбутній працівник Національної поліції має бути здатним здійснювати самоконтроль, враховувати зміни в об'єктивних та суб'єктивних ситуаціях і відповідно до цього регулювати свою поведінку та мотивацію.

Усі дослідники зазначають, що відповідальність тісно пов'язана з свободою прийняття рішень, свободою вибору цілей та способів, методів і стилів їх досягнення. Причому свобода передбачає ініціативне прийняття рішень зі знанням справи, перемогу над своїми вузько-егоїстичними потребами, бажаннями і прагненнями.

У наш час відповідальність найчастіше ототожнюється з обов'язком, з чимось, нав'язаним ззовні. Але, як зазначає Е. Фромм, відповідальність у справжньому смислі цього слова – цілком добровільний акт і відповідь на потребу іншого, виражені або невиражені. Бути «відповідальним» – означає бути «вільним» і готовим відповісти [7, с. 124].

Для функціонування відповідальності мають важливе значення моральні конструкти свідомості та самосвідомості як специфічні засоби моральної інтерпретації реальності, через призму яких людина сприймає дійсність і себе в ній. Це моральні оцінки і самооцінки, цінності, ідеали, норми, почуття і переживання. Ця якість передбачає обов'язкову ідентифікацію особистості з нормами окремих індивідів, груп, у тому числі і референтних, суспільства загалом. Таким чином, людина сама є творцем норм взаємин і поведінки. Зазначається, що сформованість внутрішньої відповідальності є головним критерієм оцінки рівня моральної зрілості особистості в цілому [3].

Таким чином, ми визначаємо відповідальність як моральну якість людини, в якій інтегровані її духовні, психічні та психофізіологічні функції. Ця якість розглядається як смислове утворення майбутнього працівника Національної поліції, загальний принцип співвіднесення (особистісної саморегуляції) мотивів, цілей та засобів життєдіяльності, що не зводиться до правил, або кодексу правил поведінки, не є конкретним мотивом або їх сукупністю. Цей смисловий принцип специфічно реалізується у кожній конкретній ситуації життєвого простору людини. В одних випадках це прийняття належного, необхідності, зобов'язання, обов'язку з-поміж різних варіантів внутрішньої позиції та поведінки; в других – добір, оцінка чи відсіювання засобів досягнення цілей, виконання зобов'язань тощо; в третіх – зміна або заміщення цілей; в четвертих – зміна внутрішньої позиції, смислу, наміру щодо суцього і наявного.

Працівник Національної поліції несе повну відповідальність за результати та наслідки власних бажань, дій, вчинків, діяльність (бездіяльність), незалежно від умов їх протікання. Ми вважаємо, що обов'язково необхідно перевіряти професійну, соціальну та особистісну відповідальність кандидата на службу до Національної поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Абульханова-Славская К. А. Типология активности личности. *Психологический журнал*. 1985. Т. 6, № 5. С. 3–18.
2. Братусь Б. С. Нравственное сознание личности (Психологические исследования). М.: Знание, 1985. 64 с.
3. Боришевский М. Й. Психологические особенности самосознания подростков. Киев: Выща школа, 1980. 168 с.
4. Муздыбаев К. Психология ответственности. Л.: Наука, 1983. 240 с.
5. Воробьев В. И. Единство свободы и ответственность личности в воинской деятельности: автореф. дис. ... канд. филос. наук. Харьков, 1989.
6. Сохань Л. В., Грядунова Л. И. Развитие личности: целеполагание и ответственность // Человек: перестройка мышления и поведения. Киев, 1991. С. 88–92.
7. Фромм Э. Душа человека / пер. с англ.; общ. ред., сотав. и предисл. П. С. Гуревича. М.: Республика, 1992. 430 с.
8. Криволапчук В. А. Концептуальные подходы к разработке программы формирования профессиональной психологической надежности сотрудников криминальной милиции МВД Украины. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2013. № 3. С. 63–67.
9. Барко В. І. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України: практ. посіб. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 100 с.
10. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.03.2018).

Одержано 12.03.2018

Ответственность определяется как смысловое образование личности, как общий принцип соотношения (личностной саморегуляции) мотивов, целей и средств жизнедеятельности, что не сводится к правилам или кодексу правил поведения.

Ключевые слова: ответственность, саморегуляция, моральная зрелость, идентификация личности, положительный имидж, общественное мнение.